

Hivatkozott irodalom

- AranySz. = *Arany-szótár. Arany János költői nyelvének szókészlete* 1–3. Szerk. BEKE JÓZSEF. Anyanyelvápolók Szövetsége – Inter, Budapest, 2017.
- Babits Mihály 1928. *Versek 1902–1927*. Athenaeum, Budapest, é. n.
- BATA IMRE 1979. *Weöres Sándor közelében*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- CsokonaiSz. = JAKAB LÁSZLÓ – HLAVACSKA EDIT, *Csokonai költeményeinek szótára* 1–2. *Csokonai-szókincstár* 3. Számítógépes nyelvtörténeti adattár 13. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- FÓNAGY IVÁN 1982. Metafora. In: KIRÁLY ISTVÁN főszerk., *Világirodalmi lexikon* 8. Akadémiai Kiadó, Budapest. 300–331.
- FÓNAGY IVÁN 1999. *A költői nyelvről*. Corvina, Budapest.
- ÉrtSz. = *A magyar nyelv értelmező szótára* 1–7. Főszerk. BÁRCZI GÉZA – ORSZÁGH LÁSZLÓ. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959–1962.
- INGARDEN, ROMAN 1977. *Az irodalmi műalkotás*. Gondolat, Budapest.
- Jókai Mór 1971. *De kár megvénni!* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LEVIN, JURIJ I. 1977. Az orosz metafora struktúrája. In: Hankiss Elemér szerk., *Strukturalizmus* 1–2. Európa, Budapest. 2: 173–182.
- MNSzt. = *Magyar nemzeti szövegtár. Elektronikus adatbázis, a mai magyar írott köznyelv általános célú reprezentatív korpusza*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. <http://corpus.nytud.hu/mnsz> (2018. 08. 01.)
- MTSzt. = *Magyar történeti szövegtár*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. <http://mnsz.nytud.hu> (2018. 08. 01.)
- PetőfiSz. = *Petőfi-szótár*. Petőfi Sándor életművének szókészlete 1–4. Szerk. J. SOLTÉSZ KATALIN – SZABÓ DÉNES – WACHA IMRE. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973–1987.
- SOMLYÓ GYÖRGY 1993. A költő gondolatainak kertje. In: Uő, *Füst Milán vagy a lesütött szemű ember*. Balassi Kiadó, Budapest, 1993. 181–202.
- STEINERT ÁGOTA 2013. Szerkesztői utószó. In: Weöres 2013: 671–674.
- VALACZKA ANDRÁS 2003. Témák és variációk Weöres Sándor szimfóniáiban. *Magyar Napló* 16/5: 36–40.
- Weöres Sándor 1956. *A hallgatás tornya*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Weöres Sándor 1970. *Egybegyűjtött írások* 1–3. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Weöres Sándor 2009–2013. *Egybegyűjtött költemények* 1–3. Helikon, Budapest.
- Weöres Sándor 2013. *Elhagyott versek*. Helikon, Budapest.

BÜKY LÁSZLÓ
Szegedi Tudományegyetem

SZÓ- ÉS SZÓLÁSMAGYARÁZATOK

Szesztra – egy kiveszett szláv jövevényszó regionális újrakölcsönzéséről

1. Bevezetés. A nyelv folyamatosan változik. Ez természetes jelenség, mely szoros összefüggést mutat a társadalmi, gazdasági, kulturális és akár politikai változásokkal is. Bizonyos szavak bekerülnek nyelvünkbe, bizonyos szavak pedig kivesznek abból. Ez a folyamatosság biztosítja azt, hogy nyelvünk az idő előrehaladása mellett is betölthesse funkcióját (erről lásd pl. A. JASZÓ 2007: 49–54; FAZAKAS 2007: 46–84; GERSTNER 2018: 249–250).

A nyelvterület bizonyos részein ezek a változások értelemszerűen nem azonosak. Eltérések mutathatók ki a lezajlásuk idejét és mikéntjét illetően is. Arra is találhatunk példát, hogy egy bizonyos földrajzi területen már alig használt szó egy másik régióban még köznapi használatnak örvend. Az azonban már lényegesen ritkább eset, hogy a magyar nyelv létezésének korábbi időszakából ismert, de már kiveszett szó közvetlen kölcsönzés formájában, ha csak regionális szinten is, de ismét bekerüljön nyelvünkbe. Jelen írásban egy ilyen szóval kívánunk foglalkozni. Ez a szó nem más, mint a magyar nyelv *szesztra* szava. Mit is tudunk erről a szóról? Elég sokat.

2. Betekintés a szó szakirodalmába. A 19–20. század fordulóján kiadott szótári munkák anyagaiban rendre találkozhatunk a szó korábbi korokban való használatát igazoló szócikkekkel. A NySz. (3: 231) több forrásból (Margit-legenda 1510: 195; Domonkos-kódex 1517: 163; Cornides-kódex 1510–1521: 238; Érdy-kódex 1526–1527: 451; Pesti Gábor Nomenclatura sex lingvarum 1538/2003: 92b) is idéz a szó használatát igazoló szövegrészeket. Az OklSz. (920) ezeknél korábbi (1398. és 1494. évi) előfordulásokat is adatul. A CzF. (5: 1309) a *szesztrabarát* szót összetett főnévként tartja számon, s a cisztercita szerzetesrendből való tarkabarátként azonosítja, „minthogy a fehér öltönyön felül fekete nyakbavetőt visel”. A fentiek alapján talán magától értetődik az is, hogy a szót megtalálhatjuk a TESz.-ben (3: 746) is, mely azt többjelentésű szóként tartja számon, s az alábbi jelentéseit adja meg: a) fn. 1. ’apácarendnek kolostorban élő, de fogadalmat nem tett tagja’; 2. ’cisztercita’; 3. ’vénlány’; b) mn. ’borzas’. Az etimológia kapcsán megjegyzi, hogy „a magyar szó közvetlen forrása bizonytalan, feltehető, hogy a keresztény terminológia részeként a kaj-horvátból vagy a szlovénból való”. Hasonlóképpen vélekedik az EWUng. is (2: 1429–1430). E mellett az elmélet mellett érvel KISS LAJOS (1973: 167) is, aki az ’apáca, begina’ jelentésben használt *szesztra* szót a SIMONYI ZSIGMOND (1913: 439) írásában foglaltakkal egyetértve szláv tükörszónak minősíti.

A huszadik század elején az etimológiai és a szláv nyelvi hatással foglalkozó magyarországi nyelvészeti kutatások is sokszor tüzték elemzésük céljául az említett szót. Ezek túlnyomó része a szó jelentését próbálja megmagyarázni, de találunk a szóalak előfordulásaival foglalkozó munkákat is.

MELICH JÁNOS (1905: 33–34) véleménye szerint a 14–16. századi nyelvemlékek alapján az apáca és a *szesztra* teljesen azonos jelentésű kifejezések. Igen alapos történeti vizsgálatot végez a szó jelentése kapcsán SZILY KÁLMÁN (1909: 79–81), megjegyezve azt, hogy a „*Sestra*, vagy magyarosan írva *szesztra*, minden szláv nyelven nőtestvért (soror, schwester-t) jelent. A közkézen forgó magyar szótárakban ellenben azt találjuk, hogy *szesztra* magyarul annyit tesz, mint *cistercita*, *cisterci rendbeli*.” A kérdés tisztázásának érdekében a korábbi munkák (PESTHI 1538; KRESZNERICS 1831; Schlägli Szójegyzék, I. SZAMOTA 1894: 27) által felállított szótári magyarázatokat összeveti az azokban is említett nyelvemlékekkel, illetve az egyes értelmezéseket további adatokkal támasztja alá. Ezek alapján pedig egyértelműnek tekinti azt, hogy a szó jelentéseként a Schlägli Szójegyzékben is szereplő ’begena’-t, vagyis nem akármiféle, hanem csak egy bizonyos fajta apácát kell elfogadnunk. NAGY J. BÉLA ugyancsak azon a véleményen van, hogy „*szesztra* értelme nem »ciszterci«, hanem »fogadalmat nem tett apáca«” (1932: 55). KOVÁCS MÁRTON (1910: 232) a Sermones Dominicales (1456) prédikációgyűjtemény alapján szintén egyértelműnek tekinti azt, hogy a *szesztra* szó az ott olvasható szövegrészletben csakis a latin *begina* fordításaként értelmezhető. Az EtSz (1: 325) *begina* szócikkében a fentebb

már idézett munkákra hivatkozva az alábbiakat olvashatjuk: „a magyarban, úgy látszik, a fogadalmat nem tett soror neve begina, begina-szesztra v. szesztra volt”.

A fentebbiek alapján KARÁCSONYI JÁNOS a Szent Ferenc rendről szóló munkájában a következőképp fogalmaz a *beginá*-val kapcsolatosan: „Begina volt tehát az ő latinos és hivatalos elnevezésük, de a XIV–XV. századokban a magyarok gyakran szesztrák-nak hívták őket (s apácáknak a ki nem járó s kolostorban élő szerzetesnőket), mert egymást a szláv szesztra vagy a német schwester szóval szesztra-nak, nőtestvérnek szólították” (KARÁCSONYI 1924: 540). A szesztrák, beginák és az apácák elhatárolásának szempontjairól olvashatunk MAGYARY-KOSSA GYULA (1931: 121) írásában. Ő így fogalmaz: „[a szesztrák vagy beginák] olyan jámbor nők voltak, kik bár nem tettek szerzetesi fogadalmat, mégis külön helyeken, kisebb házakban, ú. n. begina- vagy begena-udvarokban laktak (ilyenek még ma is vannak Belgiumban) s betegápolással vagy hasznos kézi munkával tartották fenn magukat. Legendagyűjteményeinkben stb. gyakran előfordul a nevük, melyet alapítójuk, Lambert le Béghe lüttichi hitszónok (1180) tiszteletére kaptak. Nem tévesztendő össze az apácákkal (moniales) vagy »berekesztött apáca-szerzetek«-kel (ahogy az Érdy-kódex nevezi ezeket), mert a szesztrák csak »némely hitvány házaskában szoktak vala élni« (Cornides-kódex). Már a 15. század elejéről való Schlägli szójegyzék különbséget tesz a *szesztra* és az *apáca* közt. A betegápolással foglalkozó Margitszigeti szesztrák sem az ottani klostromban, hanem azon kívül laktak.”

A német *Cisterzienser* 'ciszterci szerzetes' jelentéseként a *szesztrák* alakot adja meg Ballagi Uj teljes német és magyar szótára (1882: 211), ami már csak a tekintetben is érdekes, hogy a korábban napvilágot látott Uj teljes magyar és német szótárban (1872: 717) címszóként a *szesztra*, *szesztrabarát* szavakat találjuk ugyanezen szó ekvivalenseként. NAGY J. BÉLA (1932: 55) azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy ez csupán a *szesztra* szó tévesen azonosított alakja, s egyúttal hangsúlyozza azt is, hogy „a *szesztrák*ok szóalakban tévedésből kétszer fordul elő a többesszám jele, mintha valaki a *zebra* többesét így mondaná: *zebrák*ok”.

A szó TESz. által említett melléknévi jelentésben való használatáról tanúskodik a Magyar Nyelv levélszekrényébe POLGÁR IVÁN (1909: 144) által beküldött rövidke összefoglaló, mely szerint „a *szésztra* szót Egerben (Heves m.) használja a köznép. Kisebb, legfőljebb serdülő leányra mondja, ha az boglyos, piszkos, Összemajszolja arcát, kezét, szóval nem ad magára semmit; pl. *szésztra Panna*, olyanféle mint *boglyos Kata*. A kifejezés nem éppen dicséret, de van benne valami kis becézés, kevés kedveskedő vonás is, de csak a külsőre vonatkozik, az erkölcsi tér érintése nélkül.” Ehhez hasonló jelentésben jegyzi a szót Egerből és *szesztra* alakban Szilvásváradról is az ÚMTsz. (5: 153); ugyanebben a szócikkben idézi a szótár az ipolysági Palástról (Plášťovce, Szlovákia) a hangrendi kiegyenlítődéssel létrejött *szosztra* alakot a *szosztrába megy* '(lány) pártában marad' és '(tyúk) elhullatja a tollát' szólásokban. A *szosztra* változat a régiségben az eredeti 'beginá' jelentésben is előfordul (Soproni Szójegyzék 1435 körül 94: *benega* : *foftra* (HÁZI 1924: 153; vö. Gl. 652).

3. A határon túli magyar nyelvjárásokban való előfordulásról a szakirodalom alapján. A szó határon túli magyar nyelvváltozatokban való előfordulásával kapcsolatosan is történetek már említések, a szó ugyanis a Magyarországgal szomszédos magyar nyelvterületeken az intenzív szláv hatás miatt újra élőnyelvi használatú. A határon túli magyar nyelvváltozatokban akadnak olyan kölcsönszavak is, melyek valamennyi, vagy több kisebbségi magyar közösségben egyaránt ismertek: „ezek gyakran hangalakjukban is hasonlóak vagy

azonosak. Előfordulnak több (öt, hat, hét) régióra kiterjedő teljes hangalaki és jelentésbeli azonosságok is a közvetlen kölcsönszavak között” (CSERNICSKÓ–SZABÓMIHÁLY 2010: 183). Ide sorolható például ’(kórházi) nővér, ápolónő’ jelentésben használt *szesztra* szó is, ami az Osiris Kiadó Idegen szavak szótárának (OIdSzSz. 974) és a Termini Kutatóhálózat Ht-szótárának (<http://termini.nyud.hu/htonline/htlista.php?action=search>) az adatai alapján a Felvidéken, a Vajdaságban, Kárpátalján, Horvátországban és a Muravidéken, vagyis mind az 5 olyan országban használatos kölcsönszó, ahol a magyar nyelv szláv nyelvekkel van szoros kontaktusban. Ugyanakkor a szó az egyes országokban nem feltétlenül azonos hangalakban (lásd pl. *szesztra* ~ *szesztra*) él. De lássuk, hogy az egyes régiók nyelvészeti szakirodalmában miként is jelenik meg, ha egyáltalán megjelenik ez a szó.

GERSTNER KÁROLY (2013: 117) véleménye alapján „azokba a határainkon kívüli magyar nyelvváltozatokba, amelyek fölél valamilyen szláv államnyelv rétegződik, napjainkban is jelentős számban kerülnek át szláv szavak”, s ennek köszönhető az is, hogy a szlovákiai magyar nyelvben néhány szlovák eredetű szó, közöttük a *szesztra* is, már többé-kevésbé meggyökeresedett. CSUKA GYULA (1993: 56) a *szesztrá*-t olyan szóként definiálja, mely a szlovákiai írott magyar nyelvből már kiszorult, s csupán a beszélt nyelvben fordul elő. MENYHÁRT JÓZSEF egy 2006-ban elvégzett attitűdvizsgálat kapcsán arról beszél, hogy „bár az adatközlők többsége a magyar nyelv tiszta és szép használatát nagyon fontos (47,8%), ill. elég fontos (43,5%) kérdésnek tartja, a direkt kölcsönszavak megítélésénél a megkérdezettek 33,3%-a teljesen szokványos szavaknak ítélte meg a példaként felsorolt *ticsinki*, *technickí*, *tyepláki*, *sztríekacska*, *monterka*, *szesztra* kölcsönszavakat” (MENYHÁRT 2007: 106). KARMACSI ZOLTÁN (2018: 82) a szlovák–magyar határ két oldalán végzett vizsgálata alapján, arra a következtetésre jut, hogy az általa megkérdezett szlovákiai adatközlők szinte mindegyike ismeri az adott szót. Ezt igazolja az is, hogy körükben a szó 90% fölötti arányban használatos, illetve, hogy megtalálhatjuk azok között a szavak között is, melyeknek a leginkább ismerik az adatközlők a standard magyar megfelelőit is (KARMACSI 2018: 78). PILECKY MARCELL (1993: 257) a szlovákiai Barslédec ragadványnevei kapcsán ekképpen tesz említést a *szesztra* előfordulásáról: „a Mini Szesztra ragadványnév nemcsak azt jelzi, hogy a személy ápolónő, hanem rendkívül alacsony termétere is utal.”

A muravidéki beszélők körében végzett kutatások eredményei alapján KOLLÁTH ANNA (2007: 594–595) arra a következtetésre jut, hogy a *szesztra* nagyon gyakori használata azzal állhat összefüggésben, hogy „a kórházban, az orvosnál többnyire szlovénul beszél az ember”, viszont ettől függetlenül gyakoribb a magyaros írásmóddal való előfordulása.

A délvidéki Gunaras nyelvében jelentkező szerbhorvát hatás kapcsán CSEH-SZABÓ MÁRTA (1978: 114; 117) ugyancsak említést tesz az ápolónő vagy nővér(ke) jelentésben használt *szesztra* szóról, melyre érvényesek a magyar hangrendi illeszkedés szabályai is. MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ (1989: 172) az egykori jugoszláviai magyar nyelvbe bekerült főlölesleges, megfelelő magyar szóval helyettesíthető szerbhorvát szavak között említi az ápolónő jelentésben meghonosodott *szesztra* szót.

Az ’ápolónő’ jelentésben használt *szesztra* szót a szlavóniai magyar nyelvsziget területéről PENAVIN OLGA is adatozza (SzlavSz. 3: 120). A szó vajdasági használata VUKOV RAFFAI ÉVA (2012: 93–94) szerint „tipikus példája a jelentésbeli részleges másolásnak, mely szó tehát a magyar nyelvbe a szerbben meglévő jelentések közül csak az egyik – jelen esetben a második – értelmében emelődik be. Feltételezhetjük, hogy a vajdasági beszélő számára azért lehet vonzó ez a kifejezés, mert a pusztá egészségügyi nővér jelen-

tésen túl régióspecifikumot is vélnek hozzá társítani: a hozzá kapcsolódó egészségügyi szolgáltatásforma mint Magyarországitól különböző jelenik meg, éppen ezért látják adekvátnak nem az egyszerű, standard nővér szót használni.”

GAZDAG VILMOS (2015: 28) a szó kárpátaljai elterjedését és meghonosodását azzal indokolja, hogy „orvosok és az ápolónők képzése is államnyelven folyik, s az is gyakori jelenség, hogy olyan egészségügyi szakemberek kerülnek egy-egy magyar közösség körébe, akik valahonnan Ukrajnából származnak, s egyáltalán nem is értik a magyar nyelvet”, ez pedig természetesen azzal jár együtt, hogy az egészségügyhöz kapcsolódóan jelentős számban található orosz és ukrán kölcsönszavakat. CSERNICKSKÓ ISTVÁN (2004a: 476) írásában a kárpátaljai magyarok által használt ukrán és orosz nyelvi kölcsönszavak kapcsán közölt egy néhány szóból álló szójegyzéket is, melyben helyet kapott az ’(egészségügyi)nővér’ jelentésben használt, s a kárpátaljai magyar közösségben általánosan ismert (*med*)*szesztra* is. Ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy a kárpátaljai magyar nyelvben meghonosodott közvetlen kölcsönszók „a kárpátaljai magyar közösség legnagyobb része által ismertek, a beszélt nyelvben gyakran előfordulnak, más régiókban viszont nem használatosak, és éppen ezért a helyi írott nyelvbe, szépirodalomba nem, vagy csak stílusesszéként kerülnek be, a nyelvművelőktől megbélyegezettek” (CSERNICKSKÓ 2004b: 118–119). A szót DUDICS KATALIN (2018: 61) olyan kontaktusjelenségként definiálja, melynek „nem magyar standard volta kevésbé tudatos” a kárpátaljai magyar fiatalok körében.

4. A szó előfordulása a kárpátaljai magyar nyelvváltozatok vizsgálatá alapján.

Amint azt a fentebb már idézett szakirodalmi tételek is tanúsítják, a szó a kárpátaljai magyar nyelvváltozatokban aktív használatú és széles körben elterjedt. Így érthető módon a szót megtalálhatjuk A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlaszában (KárpA. 2: 873), a KárpSz.-ban (2: 287), illetve más, a kárpátaljai magyar nyelvváltozatokban jelentkező államnyelvi hatásokkal szótári formában is foglalkozó munkákban (pl. KRAJNÍK 2010: 50; MÁRKU 2008: 82). A széles körű elterjedtséget igazolják a korábbi kutatásaink eredményei is, mely alapján a *szesztra* szót a helyi nyomtatott sajtóban és egy kárpátaljai vonatkozású dokumentumregényben is sikerült adatolni: *szesztra* ’nővér, ápolónő’ < ukr. (*медична*) *цеспа*, or. (*медицинская*) *цеспа* (mindkét nyelvben rövidítve *медцеспа* is) [*<* ósszláv *sestra, vö. ESUM. 5: 223; VASMER–TR. 3: 612], vö. *Velük volt egy magyar falusi orvos és egy szesztra*. (Kárpátinfo, 2008. december 3.); *Pisti körül jártak a szesztrák*. (ZELEI 2001: 47). A résztvevői megfigyelések (orvadatok) alapján a magyar nővérke megfelelőjeként használatos *szesztricska* kicsinyítő képzős alakváltozat is adatolásra került: *A szesztricska szólt, hogy csend legyen* (2012_Kórház_Résztvevő_F_60-s). A közvetlen kölcsönszóként meghonosodott *szesztra*, és a ht-listában is szereplő *gyerekszesztra*, *medszesztra*, *szesztricska* hibrid kölcsönszavak mellett, ugyancsak résztvevői megfigyelésekkel sikerült adatolni a magyar fő és az < ukr., or. *цеспа* összetételéből létrejött *főszesztra* ’főnővér’ hibrid kölcsönszót: *Az lehet itt a főszesztra*. (2012_Kórház_Résztvevő_N_20-s). A szóalak előfordulását igazolja MÁRKU ANITÁNAK (2013: 128) a mondatértékű kódváltásokhoz adott példamondatainak egyike, illetve a Mi szavunk járása című kötet hibrid kölcsönszavakkal foglalkozó fejezete (CSERNICKSKÓ–HIRES 2003: 135) is.

5. Összegzés. Összegzés gyanánt elmondható az, hogy a közmagyar nyelvváltozatokból a nyelvi változás eredményeként kiveszett szláv jövevényszó a határon túli magyar

nyelvváltozatokban, ugyancsak a szláv nyelvi hatásnak köszönhetően ismét élőnyelvi használatúvá vált. Az említett 5 ország magyar kisebbségi közössége a *szesztra* szót vélhetően azért nem a szláv nyelvek elsődleges, a családi viszonyra utaló ’nőnemű testvér’ jelentésében kölcsönözte, mert nem ebben a jelentésben találkozott vele olyan formális szituációkban, amikor az államnyelv használata a megszokott, így az egészségügy – mint egy lényegében hivatalos nyelvi közeg – a nyelvi presztízsből és a beszélők megszokásából fakadóan egyértelműen elősegíti a szó meghonosodását.

Kulcsszók: magyar nyelv, regionális szintek, kiveszett szláv jövevényszó, újrakölcsönzés, direkt kölcsönzés, *szesztra*.

Hivatkozott irodalom

- A. JÁSZÓ ANNA 2007. A nyelv változékonysága és állandósága. In: A. JÁSZÓ ANNA főszerk., *A magyar nyelv könyve*. Trezor Kiadó, Budapest. 49–54.
- BALLAGI MÓR 1872. *Uj teljes magyar és német szótár. Magyar–német rész*. Harmadik kiadás. Heckenast Gusztáv, Pest.
- BALLAGI MÓR 1882. *Uj teljes német és magyar szótár. Német–magyar rész*. Ötödik kiadás. Franklin-társulat, Budapest.
- CzF. = CZUCZOR GERGELY – FOGARASI JÁNOS, *A magyar nyelv szótára* 1–6. Emich/Athenaeum, Pest/Budapest. 1862–1874.
- CSEH-SZABÓ MÁRTA 1978. A szerbhorvát nyelv hatása a gunarasiak beszédére. *Hungarológiai Közlemények* 10: 111–118.
- CSERNICKÓ ISTVÁN 2004a. A magyar nyelv kárpátaljai helyzetéről. *Magyar Tudomány* 111. (49): 473–480.
- CSERNICKÓ ISTVÁN 2004b. Különböző, mégis azonos. Néhány adat a magyarországi, kárpátaljai és más kisebbségi magyar nyelvváltozatok közötti hasonlóságokról és különbségekről. In: BEREGSZÁSI ANIKÓ – CSERNICKÓ ISTVÁN szerk., *...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*. PoliPrint, Ungvár. 118–126.
- CSERNICKÓ ISTVÁN – HIREK KORNÉLIA 2003. A kölcsönzés. In: CSERNICKÓ ISTVÁN szerk., *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász. 125–138.
- CSERNICKÓ ISTVÁN – SZABÓMIHÁLY GIZELLA 2010. Hátrányból előnyt: a magyar nyelvpolitika és nyelvtervezés kihívásairól. In: BITSKEY BOTOND szerk., *Határon túli magyarság a 21. században*. Köztársasági Elnöki Hivatal, Budapest. 165–198.
- CSUKA GYULA 1993. Az egyes szakterületek nyelvi különfejlődése Szlovákiában. In: HEGEDŰS RITA – KÖRÖSI ZOLTÁNNÉ – TARNÓI LÁSZLÓ szerk., *Hungarológia 3. Tudományos, oktatásmódszertani és tájékoztató füzetek*. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest. 52–58.
- DUDICS KATALIN 2018: „A szomszéd település beszédstílusa nem olyan fejlett, mint a miénk...” Kárpátaljai falusi és városi fiatalok környezetük nyelvhasználatáról. In: KARMACSI ZOLTÁN – MÁTÉ RÉKA szerk., *Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból IV*. Rik-U, Ungvár. 59–68.
- ESUM. = *Етимологічний словник української мови в семи томах* 1–6. Головний ред. О. С. МЕЛЬНИЧУК. Наукова думка, Київ, 1982–2012.
- EtSz. = GOMBOCZ ZOLTÁN – MELICH JÁNOS, *Magyar etymologiai szótár* 1–2. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1914–1944.
- EWUng. = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* 1–3. Hrsg. BENKŐ, LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993–1997.

- FAZAKAS EMESE 2007. *Bevezetés a magyar nyelvtörténetbe. Nyelvi változások, a magyar helyesírás és szókincs története*. Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kolozsvár.
- GAZDAG VILMOS 2015. A kárpátaljai magyar nyelvhasználat orosz/ukrán kölcsönszavai. *Zempléni Múzsá* 15/4: 25–30.
- GERSTNER KÁROLY 2013. Szókészlettörténet. In: É. KISS KATALIN – GERSTNER KÁROLY – HEGEDŰS ATTILA szerk., *Fejezetek a magyar nyelv történetéből*. Egyetemi jegyzet. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba.
- GERSTNER KÁROLY 2018. Szókészlettörténet. In: KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC szerk., *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 249–270.
- Gl. = *Régi magyar glosszárium*. Szerk. BERRÁR JOLÁN – KÁROLY SÁNDOR. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
- HÁZI JENŐ 1924. A Soproni magyar–latin szójegyzék (A Szójegyzék hasonmásával). *Magyar Nyelv* 20: 149–168.
- KARÁCSONYI JÁNOS 1924. *Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*. 2. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- KARMACSI ZOLTÁN 2018. Látható és érthető kétnyelvűség a magyar-szlovák határ két oldalán. In: KARMACSI ZOLTÁN – MÁTÉ RÉKA szerk., *Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból IV*. Rik-U, Ungvár. 69–85.
- KárpA. = LIZANEC, P. N., *A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza* 1–3. [1.] Szerk. BALOGH LAJOS. Akadémiai Kiadó etc., Budapest etc., 1992–2003.
- KárpSz. = *A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára* 1–2. Főszerk. LIZANEC PÉTER. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 2012.
- KISS LAJOS 1973. = КИШ Л., Кальки славянских слов в венгерской лексике. *Studia Slavica* 19: 165–176.
- KOLLÁTH ANNA 2007. Akkor hogyan is beszélünk? A ht adatbázis muravidéki elemei és használati gyakoriságuk. *Kisebbségkutatás* 16: 594–595.
- KOVÁCS MÁRTON 1910. Szesztra. *Magyar Nyelvőr* 39: 232.
- KRAJNIK ILDIKÓ 2010. *Igazolás, szprávnka vagy dovidka? Orosz és ukrán kölcsönszavak szociolingvisztikai vizsgálata Kárpátalján*. Szakdolgozat. Kézirat. Debreceni Egyetem.
- MAGYARY-KOSSA GYULA 1931. *Magyar orvosi emlékek 3. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből*. A Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat Könyvtára 128. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest.
- MÁRKU ANITA 2008. *Érvényes történetek. Nyelvválasztási és kódváltási kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar fiatalok körében*. Rákóczi-füzetek 48. PoliPrint Kft. – KMF, Ungvár–Beregszász.
- MÁRKU ANITA 2013. „Po Zákárpátszki”. *Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben*. „Lira” Poligráfcentrum, Ungvár.
- MELICH JÁNOS 1905. Szláv jövevényszavaink XI. *Nyelvtudományi Közlemények* 35: 1–49.
- MENYHÁRT JÓZSEF 2007. „...mikor már mink olvadunk bele!” Kontaktusjelenségek vizsgálata Nyékvárkonyban. *Fórum. Társadalomtudományi Szemle* 9/4: 97–109.
- MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ 1989. A magyar nyelv helyzete Jugoszláviában. *Magyar Nyelvőr* 113: 162–175.
- NAGY J. BÉLA 1932. Szesztra. *Magyar Nyelv* 28: 55.
- NySz. = SZARVAS GÁBOR – SIMONYI ZSIGMOND, *Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégebbi nyelvmélektől a nyelvújításig* 1–3. Hornyánszky, Budapest, 1890–1893.
- OkISz. = *Magyar oklevél-szótár*. Gyűjt. SZAMOTA ISTVÁN. Szótárrá szerk. ZOLNAI GYULA. Hornyánszky, Budapest, 1902–1906.
- OldSzSz. = TOLCSVAI NAGY GÁBOR, *Idegen szavak szótára*. A Magyar Nyelv Kézikönyvtára 2. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.

- PESTI GÁBOR 1538/2003. *Nomenclatura sex linguarum, azaz Hatnyelvű szótár*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2013.
- PILECKY MARCELL 1993. Barslédéc ragadványneveiről. In: HEGEDŰS RITA – KÖRÖSI ZOLTÁNNÉ – TARNÓI LÁSZLÓ szerk., *Hungarológia 3. Tudományos, oktatásmódszertani és tájékoztató füzetek*. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest. 255–259.
- POLGÁR IVÁN 1909. Szesztra. *Magyar Nyelv* 5: 144.
- SIMONYI ZSIGMOND 1913. Karácsonyi cikk. Vallási kifejezések, ünnepek neve. *Magyar Nyelvőr* 42: 433–445.
- SZAMOTA ISTVÁN 1894. *A Schlägli magyar szójegyzék. A XV. század első negyedéből*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- SZILY KÁLMÁN 1909. Szesztra. *Magyar Nyelv* 5: 79–81.
- SzlavSz. = PENA VIN OLGA, *Szlavóniai (kórógyi) szótár* 1–3. Forum, Újvidék, 1968–1978.
- TESZ. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.
- ÚMTSZ. = *Új magyar tájszótár* 1–5. Főszerk. B. LŐRINCZY ÉVA. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979–2010.
- VASMER–TR. = МАКС ФАСМЕР, *Этимологический словарь русского языка* 1–4. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева. Изд. 2. Прогресс, Москва, 1986–1987.
- VUKOV RAFFAI ÉVA 2012. *Az örökíró, a hémijzska és ami körülöttük van. A magyar nyelvhasználat vajdasági terei: nyelvi tervezés és oktatás*. Életjel Könyvek 146. Életjel, Szabadka.
- ZELEI MIKLÓS 2001. *A kettézárt falu. Dokumentumregény Adolf Buitenhuys fényképeivel*. Második kiadás. Ister, Budapest.

Szesztra – about regional reborrowing of a vanished Slavic loanword

Language is constantly changing. This is a natural phenomenon that is closely linked to social, economic, cultural and even political changes. Some words get into a language and some words get out of it. In various parts of the Hungarian linguistic area these changes obviously do not take place identically. There are also differences in how and when they come about. Cases also occur in which a word that is hardly used any more in one geographical area is still commonly used in another region. However, it is much less common for a word known to have existed in an earlier period of Hungarian but having become extinct to be reintroduced into the language in the form of direct borrowing, even if only at a regional level. In this paper we deal with such a word, *szesztra* ‘nurse’.

Keywords: Hungarian language, regional level, vanished Slavic loanword, reborrowing, direct loanwords, *szesztra*.

GAZDAG VILMOS

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Szent György-béka

Az etnobiológiai kategóriákat pontosan kezelő, jól számon tartó új moldvai magyar tájszótárban *béka* és *braszka* (utóbbi < román *broască*) ’béka’, s a szótár kilenc, jelzős szerkezetekkel kifejezett, népi értelemben vett békaféleséget (közeliítőleg: békafajt)